

© Ana Štambuk, 2009. Sva prava pridržana.

ANARHISTIČKO ČITANJE ŽIŽEKOVOG PONAVLJANJA LENJINA

Ana Štambuk

1. UVOD

Razmišljajući o tome kako početi tekst, a uvijek je najteže početi, zaključila sam da ću zadovoljna biti i konstatirajući da je Žižek popularan. On je «in». Do čitanja njegova djela doveo me moj vlastiti interes za lakanovsku psihoanalizu i za čitanje kartezijanske filozofije iz lakanovske perspektive. Iz čitanja Žižeka, a osobito iz njegova čitanja Descartesovog cogita, Kantovih antinomija čistog uma i Hegelovog apsolutnog znanja, kao i iz njegovog čitanja ideologije zaista sam puno naučila. Međutim, upravo je ideologija mjesto na kojem ćemo se Žižek i ja ipak rastati. On će krenuti u smjeru marksizma-lenjinizma, a ja ću otići putem anarhizma. U ovom radu nastojat ću pružiti jedno anarhističko čitanje Žižekova političkog projekta kojega on sam naziva ponavljanjem Lenjina. Koordinate svojeg filozofskog rada zacrtava već u djelu *Sublimni objekt ideologije* iz 1989. godine i na početku toga djela navodi svoje trostruke namjere: prvo, nasuprot shvaćanju Lacana kao poststrukturalista, Žižek ga vidi kao pripadnika tradicije racionalizma i promatra njegovu teoriju, kako sam kaže, kao najradikalniju suvremenu verziju prosvjetiteljstva. Drugo, smatrajući pogrešnim viđenje Hegela kao 'idealista-monista', Žižek nastoji pomoću Lacana pokazati da Hegel afirmira razliku i kontingenciju i da je 'apsolutno znanje' naziv za «subjektivno stajalište koje konačno prihvaća 'kontradikciju' kao unutarnje stanje svakog identiteta»¹. I treći cilj kojega iznosi Žižek odnosi se na novo čitanje Marxovih pojmova poput fetišizma robe, te nekih Lacanovih pojmova, a Žižek navodi pojmove poput prošivnog boda, sublimnog objekta, viška užitka...i kaže da želi doprinijeti teoriji ideologije i razumijevanju suvremenih ideoloških pojava kao što su cinizam, totalitarizam i krhki status demokracije, a da ne upadne u postmodernističku iluziju o tome da «živimo u 'postideološkom svijetu'»².

---

¹ S. Žižek, *Sublimni objekt ideologije*, Zagreb: Arkzin, 2002., str. 20.

² *Ibid.*, str. 22.

Premda mislim da čitanje filozofije iz lakanovske perspektive svakako može biti temelj promišljanju i utemeljenju jednog radikalnog lijevog političkog projekta i premda korisnim smatram Žižekovo čitanje ideologije iz lakanovske perspektive, držim da on svojim referiranjem na Lenjina potpuno iznevjerava koncepciju revolucije kao čina koji donosi radikalno restrukturiranje samog okvira koji određuje što se smatra mogućim i djelotvornim. Kao što sam navela na početku, Žižek je „in“ i nudi ljudima svoje viđenje revolucije. Mene ovdje zanima kakvo on viđenje revolucije nudi ljudima i što u njemu smatram problematičnim.

Ovdje se neću baviti Žižekovim čitanjem Descartesovog cogita, kao ni klasičnog njemačkog idealizma, nego isključivo njegovim političkim stajalištima. Premda je Žižekovo čitanje filozofske tradicije uvijek povezano s njegovim političkim stajalištima, povezanošću tih dviju strana njegova mišljenja u ovom trenutku ne mogu se opširnije posvetiti, već to ostavljam za neki drugi rad. Pokušat ću izlučiti samo njegova politička stajališta i pristupiti im iz perspektive anarhizma, kako bih pokazala da je Žižekov govor o radikalnoj promjeni puno manje revolucionaran nego što se na prvi pogled čini i da se argumenti za to mogu pronaći u samim Žižekovim iskazima, osobito onima o pravom političkom činu kao nečemu što «*mijenja sam okvir koji određuje kako stvari funkcioniraju*»³. Revolucionarno jest ono što mijenja okvir koji određuje kako stvari funkcioniraju, a nastojat ću pokazati da svojim pozivanjem na Lenjina, a govoreći o radikalnoj promjeni, Žižek uopće ne mijenja taj okvir i zapravo govori o zadržavanju *statusa quo* i osigurava da se ništa bitno ne promijeni, a sav njegov govor o potrebi za revolucijom, ostaje daleko od revolucionarnog.

2. POST-POLITIKA VS. PRAVA POLITIKA

Žižekova je temeljna preokupacija «kako preformulirati ljevičarski, antikapitalistički projekt u eri globalnog kapitalizma i njegovu ideološku nadopunu, liberalno-demokratski multikulturalizam»⁴. Žižek ističe da problematičnima smatra stajališta liberala koji svako osmišljavanje političkih projekata koji bi uspjeli dovesti u pitanje kapitalizam i liberalno-demokratski poredak, odmah vide kao put u totalitarizam. Prema Žižeku, problematično je pretvaranje prave političke borbe u

---

³ S. Žižek, Škakljivi subjekt: odsutni centar političke ontologije, Sarajevo: „Šahinpašić“, 2006., str. 176.

⁴ Ibid, str. 3.

«kulturalnu borbu za priznanje marginalnih identiteta i toleranciju razlika»⁵, uz prihvaćanje postojeće situacije, odnosno kapitalizma kao jedine mogućnosti. Žižeku je problematično napuštanje globalne društvene promjene i koncentriranje jedino na afirmaciju *queer*, ženskih, etničkih itd. subjektiviteta unutar postojeće situacije (kapitalizma i parlamentarne demokracije), odnosno problematično mu je to što je danas «kulturalno prepoznavanje važnije od društveno-ekonomske borbe»⁶, a «kulturalni studiji nadomještaju kritiku političke ekonomije»⁷. Kao primjer Žižek uzima *queer* zahtjeve, govoreći kako «kapitalizam može ne samo podnijeti, već čak i aktivno poticati i eksploatirati oblike 'perverzne' seksualnosti»⁸ i da je «novo bujanje različitih seksualnih praksi i identiteta (od sadomazohizma do biseksualnosti i transvestitskih performansa), daleko od toga da predstavlja bilo kakvu prijetnju postojećem režimu *bio-moći* (da upotrijebimo Foucaultov izraz), i upravo predstavlja oblik seksualnosti koji se generira postojećim uvjetima globalnog kapitalizma»⁹. Žižek kritizira ljevičarsku nostalgiju za revolucionarnim komunizmom kao i socijaldemokratski oportunistički obojani koji s jedne strane radnicima obećava blagostanje, a s druge strane obećava poslodavcima poštovanje kapitalističkih pravila igre i amortiziranje radničkih zahtjeva. U tom kontekstu, on se kritički osvrće i na *Nove laboriste* i ističe kako oni vole reći da dobre ideje uvijek treba primijeniti bez obzira na to odakle su ideološki došli, pri čemu naglašava da on sam nastoji povući oštru liniju razgraničenja između dobrih ideja i pravog političkog čina. Pod dobrim idejama, kaže Žižek, podrazumijevaju se one koje su učinkovite unutar već egzistirajućih kapitalističkih odnosa, za razliku od prave politike koja bi bila umjetnost nemogućega, odnosno promjene samog onog okvira koji zacrtava što jest, a što nije moguće i djelotvorno. Dakle, prema Žižeku, pravi politički čin je onaj koji će promijeniti okvir onoga što je moguće i djelotvorno. Budući da ću u radu govoriti o anarhizmu, željela bih na ovome mjestu istaknuti da je puno prije Žižeka nešto slično izrekla i Emma Goldman u svojem radu *Anarhizam: za što se on zapravo zalaže*. Ona se osvrnula na dva temeljna prigovora anarhizmu. Prvi je taj da je anarhizam lijepa, ali nepraktična ideja, a drugi taj da se zalaže za nasilje. Emma Goldman napisala je sljedeće: «Praktična je shema, kako kaže Oscar Wilde, ili ona koja već postoji ili

---

⁵ S. Žižek, *Škakljivi subjekt: odsutni centar političke ontologije*, Sarajevo: „Šahinpašić“, 2006, str. 195.

⁶ Ibid., str. 3.

⁷ Ibid.

⁸ S. Žižek, *Bauk još uvijek kruži*, u: K. Marx i F. Engels, *Komunistički manifest*, Zagreb: Arkzin, 1998., str. 25.

⁹ Ibid., str. 25.

shema koju se može provesti u postojećim uvjetima; ali upravo su postojeći uvjeti ono čemu čovjek prigovara i svaka shema koja može prihvatiti te uvjete ili je pogrešna ili nerazborita. Zbog toga *pravo mjerilo praktičnosti* nije može li shema održati nedirnutim pogrešnost ili nerazboritost, nego *ima li shema dovoljno životnosti da napusti ustajalu vodu staroga i gradi, ali i održava novi život*. U svjetlu toga poimanja, anarhizam je doista praktičan» (kurziv moj, op. a)¹⁰. Prema tome, Emma Goldman praktičnim nije smatrala ono što dobro funkcionira unutar postojećeg stanja stvari, već ono što može sa sobom donijeti radikalnu promjenu. Iz te perspektive, anarhizam je zaista praktičan u smislu revolucionarnosti, a u tekstu ću pokazati da Žižekovo viđenje revolucionarne promjene i nije revolucionarno jer zbog pozivanja na načelo autoriteta ostavlja nedirnutim sam okvir unutar kojega se nešto smatra djelotvornim.

Nastavljajući razvijati svoje viđenje postojeće političke situacije, Žižek se oslanja na Jacquesa Rancièrea koji je postojeći liberalni konsenzus nazvao post-političkim. Naime, «u post-politici je konflikt globalnih ideoloških vizija, utjelovljenih u različitim strankama koje se natječu za vlast, zamijenjen suradnjom prosvijetljenih tehnochrata (ekonomisti, stručnjaci za javno mnijenje...) i liberalnih multikulturalista; procesom pregovaranja o interesima dostiže se kompromis pod maskom manje ili više univerzalnog konsenzusa. Post-politika tako naglašava potrebu da stare ideološke podjele ostavimo iza sebe i da se suočimo s novim problemima, naoružani nužnim stručnim znanjem i slobodnim rasuđivanjem koje uzima u obzir konkretne potrebe i zahtjeve ljudi»¹¹. Ono što je zaista ugroženo u post-politici, smatra Žižek, dimenzija je univerzalnosti koja bi trebala biti prisutna u svakom partikularnom zahtjevu. Prema Žižeku, neka situacija postaje politizirana kada u nekom partikularnom zahtjevu više nije riječ isključivo o rješavanju tog nekog pojedinog problema koji se pojavio, nego kada je u zahtjevu prisutna univerzalna dimenzija koja se tiče mijenjanja samog okvira u kojem se taj pojedini problem i pojavio kao problem. Za razliku od toga, Žižek vidi problematičnim što post-politika angažira različite stručnjake, psihijatre, psihologe, socijalne radnike... čime partikularne zahtjeve svodi samo na te pojedine zahtjeve, lišavajući ih univerzalne

---

¹⁰ Emma Goldman, Anarhizam: za što se on zapravo zalaže, u: E. Goldman, Anarhizam i drugi ogledi, Zagreb: DAF, 2001., str. 44.

¹¹ Ove riječi dolaze iz Rancièreove knjige *La mesentente*, Paris: Galilee, 1995., a citat i njegov prijevod preuzeti su iz: S. Žižek, Bauk još uvijek kruži, u: K. Marx i F. Engels, Komunistički manifest, Zagreb: Arkzin, 1998., str. 43.

dimenzije usmjerene na radikalnu promjenu i na taj način neutralizira njihovu subverzivnost. Da se vratim na već spomenuti primjer *queer* zahtjeva. Žižek navodi kako je spreman prihvatiti *queer* politiku ako ona svojim zahtjevima cilja na remećenje cjelokupnog heteronormativnog poretka. Dakle, *queer* politika ne bi trebala ciljati samo na to da se *queer* osobama zakonski regulira status i da ih se zaštiti kao 'posebne' unutar postojećeg heteronormativnog poretka što ostavlja taj poredak nedernutim, a *queer* osobe postaju samo posebni slučajevi koji trebaju specifičan tretman. Umjesto toga, *queer* politika treba uzdrmati heteronormativni poredak i «njegovu isključujuću hijerarhijsku logiku»¹², a budući da je seksualnost *queer* osoba područje koje kapitalizam može eksploatirati i iskoristiti za vlastitu reprodukciju, *queer* zahtjevi trebali bi uključivati i dimenziju podrivanja postojećeg kapitalističkog sustava. Tek je onda to, smatra Žižek, prava politika: «trenutak u kojem pojedini zahtjev nije jednostavno dio usuglašavanja interesa nego cilja na nešto više, te počinje funkcionirati kao metaforičko sažimanje globalnog restrukturiranja čitavoga društvenog prostora»¹³.

Sa Žižekom se svakako mogu složiti oko nužnosti formuliranja jednog radikalnog političkog projekta koji bi stao na kraj kapitalizmu i parlamentarnoj demokraciji. Također se s njim slažem s tim da suvremeni socijaldemokrati nisu ništa drugo nego oportunisti koji se licemjerno dodvoravaju radnicima ne bi li osvojili vlast. Također se s njim slažem oko toga da postojeće borbe za ženska prava, prava *queer* osoba, etničkih manjina, rješenje ekoloških problema itd...pucaju u prazno onda kada traže rješenje tih problema bez dovođenja u pitanje postojećih ekonomskih i političkih koordinata. Ali...sa Žižekom se razilazim u poimanju revolucije, a on svoje poimanje revolucije veže uz Lenjina.

3. ŽIŽEKOV LENJIN

Svoj spis *Ponavljanje Lenjina* Žižek počinje svojom glavnom preokupacijom, kritikom globalnog kapitalizma i liberalno-parlamentarnog konsenzusa, dodajući tome nov element koji se tiče njegovoga poimanja slobode mišljenja u postojećoj ekonomskoj i političkoj situaciji. Kritizirajući postojeći liberalni konsenzus koji

---

¹² S. Žižek, Škakljivi subjekt: odsutni centar političke ontologije, Sarajevo: „Šahinpašić“, 2006., str. 202.

¹³ Ibid., str. 185.

odbacuje svaku pomisao na političke projekte koji bi zaista mogli dovesti u pitanje postojeći politički i ekonomski sustav, Žižek zaključuje: «...danas, zbiljska sloboda mišljenja znači slobodu dovođenja u pitanje prevladavajućeg liberalno-demokratskog 'post-ideološkog' konsenzusa – ili ne znači ništa»¹⁴. Kako danas možemo djelovati? Žižek kritizira nostalgiju za prošlim revolucionarnim vremenima, socijaldemokratski oportunistički, kao i djelovanje NGO-a i aktiviranje u jednom od novih društvenih pokreta kakvi su feminizam, ekologija, LGBTIQ pitanje, antirasizam, mirovni pokret itd...Kao što je već pokazano u prethodnom dijelu teksta, problem je u tome što su ovi pokreti usmjereni na poboljšanja unutar postojećih ekonomskih i političkih koordinata i nedostaje im dimenzija propitivanja kako kapitalizma, tako i liberalne demokracije. S obzirom na sve navedeno, u tekstu *Ponavljanje Lenjina*, Žižek će reći da njemu označitelj 'Lenjin' «služi kao označitelj pokušaja da se prekine poročni krug ovih lažnih opcija»¹⁵. Navodi da «'Lenjin' stoji za nesavladivu slobodu suspendiranja ustaljenih postojećih (post)ideoloških koordinata»¹⁶, te da «jednostavno znači da nam je ponovno dozvoljeno misliti»¹⁷. Žižek navodi da njegovo referiranje na Lenjina nije nostalgija za prošlim revolucionarnim vremenima, nego da njemu 'Lenjin' označava slobodu mišljenja kao slobodu izazivanja, revolucionarnog dovođenja u pitanje postojećih ekonomskih i političkih koordinata: globalnog kapitalizma i liberalno-demokratskog konsenzusa. U čemu Žižek zapravo vidi Lenjinovu veličinu? Poziva nas da se prisjetimo kako je Lenjin reagirao u vrijeme prvog svjetskog rata, kada «je bilo teško odbaciti ideju po kojoj bi netko trebao u ovom sukobu zauzeti stranu i boriti se protiv 'patriotskog zanosa' u vlastitoj zemlji! Koliko je velikih umova (uključujući Freuda) podleglo nacionalističkom iskušenju, čak i ako je to bilo samo na nekoliko tjedana!»¹⁸. U tim okolnostima Lenjin je «izgubio tlo pod nogama – u njegovoj očajničkoj reakciji nema zadovoljstva, nema onoga 'Rekao sam vam!»¹⁹. Nastavljajući, Žižek govori: «OVA katastrofa otvorila je mjesto za lenjinistički događaj, za raskid s evolucionističkim historicizmom Druge Internacionale – i samo je Lenjin bio na razini ovog otvaranja, jedini koji je artikulirao Istinu OVE katastrofe. Kroz ovaj moment očaja rođen je Lenjin koji je kroz čitanje Hegela mogao uočiti jedinstvenu šansu za revoluciju. Njegova *Država i revolucija* strogo je korelativna

---

¹⁴ S. Žižek, Repeating Lenin, www.lacan.com/replenin.html

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

ovom poražavajućem iskustvu»²⁰. Žižek nastavlja govoreći kako se «jezgra lenjinističke 'utopije' podigla iz pepela katastrofe 1914-te»²¹, te je u djelu *Država i revolucija* Lenjin kao zadaću postavio «uništiti buržoasku državu, što znači državu KAO TAKVU, i osmisliti novi zajednički društveni oblik bez stajaće vojske, policije ili birokracije, u kojem bi svi sudjelovali u administraciji društvenih poslova»²². Prema Žižeku, «'Lenjin' nije nostalgično ime za staru dogmatsku sigurnost!»²³, već se okreće Lenjinu koji se našao u katastrofalnoj situaciji u kojoj je morao ponovno osmisliti revolucionarni projekt. Žižek želi da mi u današnjoj situaciji učinimo isto i kaže da za njega ponoviti Lenjina znači u današnjoj situaciji ponoviti «lenjinističku gestu ponovnog osmišljavanja revolucionarnog projekta»²⁴. Žižek nam, dakle, predlaže da za gestu ponovnog osmišljavanja revolucionarnog projekta u današnjoj situaciji iskoristimo označitelj 'Lenjin', uz objašnjenje da upotrebom toga označitelja cilja isključivo na potrebu za ponavljanjem revolucionarnog čina raskidanja s postojećom situacijom, a u našem slučaju, današnja katastrofalna situacija s kojom bismo trebali raskinuti je: globalni kapitalizam i liberalno-demokratski multikulturalizam, uz rastući nacionalizam i lažne opcije između kulturalnih studija s jedne strane (kojima nedostaje dimenzija dovođenja u pitanje razine globalnog kapitala i liberalne demokracije) i oportunitizma socijaldemokrata s druge. Prema tome, za Žižeka označitelj 'Lenjin' naizgled je tek označitelj ČINA revolucije, naizgled je tek označitelj čina revolucije kao čina. U redu, da sa svim navedenim opcijama trebamo raskinuti, uopće nije problematično, kao što sam već istaknula, tu se sa Žižekom mogu složiti. Ono oko čega se s njim ne mogu složiti je njegovo viđenje tog raskida. Žižek ga povezuje uz Lenjina i navodi još jedan razlog zbog kojega ga hvali, a u tom drugom razlogu nam daje naznake svojega viđenja poželjnog načina na koji bismo trebali raskinuti s postojećom konstelacijom. Taj razlog Žižek nalazi u tome da se Lenjin nije bojao uspjeti. Što Žižeku znači to da se Lenjin nije bojao uspjeti? Žižeku to znači da je bio spreman zauzeti mjesto Gospodara, što Žižeku znači: preuzeti vlast. Prema Žižeku, lenjinist je onaj koji se ne boji «prihvatanja svih posljedica, koliko god bile neugodne, ostvarivanja svoga političkog

---

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

projekta»²⁵, odnosno junaštvo Lenjina vidi u prihvaćanju odgovornosti da bude Gospodar. Kako je to Žižek sročio: za razliku od «onih koji radije ostaju u opoziciji i radije (javno ili tajno) izbjegavaju teret preuzimanja vlasti»²⁶, Lenjin je «*herojski prihvatio tegobnu zadaću stvarnog upravljanja državom* – činjenja svih nužnih kompromisa, ali i poduzimanja nužnih oštih mjera kako bi osigurao da se boljševička vlast ne uruši» (kurziv moj, op. a)²⁷. Ovaj drugi razlog zbog kojega Žižek hvali Lenjina bit će važan, budući da i te kako postoje razlozi za Žižekovo referiranje baš na Lenjina da bi preko njega govorio o potrebi za revolucijom. Premda Žižek ističe da se referira na Lenjina zbog revolucionarnog impulsa, odnosno revolucionarnog čina raskida s postojećom situacijom, čina koji mi moramo ponoviti u odnosu na današnje stanje, nastojat će pokazati da Žižek odabirom označitelja 'Lenjin' ipak odabire i stanovitu predodžbu čina revolucije. Za sada bih istaknula da odabirom referiranja baš na Lenjina ne bi li govorio o revolucionarnom činu raskida s kapitalizmom i liberalnom parlamentarnom demokracijom, Žižek taj revolucionarni čin vezuje uz načelo autoriteta. A kao što je Lenjin odbacivao anarhizam kao revolucionarno relevantnu opciju, to danas čini i Žižek, a njegovo ponavljanje Lenjina sa sobom donosi i ponavljanje odbacivanja anarhističke revolucionarne opcije koje se kod Lenjina pokazuje i u djelu *Država i revolucija*, djelu koje Žižek spominje kao djelo vezano uz Lenjina revolucije za kojega smatra da ga trebamo ponoviti. Kao što će se vidjeti, Lenjin se tamo jasno ogradio od anarhizma.

Prije svega, revolucija je pojam kojega je moguće, laklauovski rečeno, hegemonizirati, to je pojam oko čijega se sadržaja mogu boriti suprotstavljene strane i svaka od njih onu drugu može smatrati reformističkom ili kontrarevolucionarnom. Naime, u svojem radu filozof politike Ernesto Laclau, koji sa Žižekom dijeli marksističku orijentaciju i kao i Žižek lakanovsku psihoanalizu smatra relevantnom teorijom koja puno može pružiti prilikom hvatanja u koštac s problemima politike, razvija teoriju političkih označitelja kao označitelja koji su uvijek već hegemonizirani nekom partikularnošću (na primjer, označitelj 'žena' može biti hegemoniziran bjelkinjom, heteroseksualkom srednje klase kao dominantnom predodžbom toga što

---

²⁵ S. Žižek, Škakljivi subjekt: odsutni centar političke ontologije, Sarajvo: „Šahinpašić“, 2006., str. 212.

²⁶ Ibid., str. 213.

²⁷ Ibid.

je žena) i za hegemoniziranje tih označitelja različite strane vode političku borbu²⁸. Ako ovo primijenim na pojam revolucije, očito je da se i taj pojam može hegemonizirati različitim predodžbama revolucije. Lenjinisti imaju svoje viđenje čina revolucije, anarhisti imaju svoje. Lenjinisti čin revolucije kao osvajanje vlasti od revolucionarne avangarde, anarhisti ga vide kao ukidanje svake vlasti. Odatle smatram da poanta čitave Žižekove priče o označitelju 'Lenjin' zapravo uopće nije u tome da je 'Lenjin' taj prazan označitelj kojega se hegemonizira revolucijom, odnosno kojemu se daje sadržaj revolucionarnog čina raskida s katastrofom koja se danas sastoji od kombinacije liberalne demokracije, globalnog kapitalizma, socijaldemokratskog oportunitizma, rastućeg nacionalizma i lažne radikalnosti kulturalnih studija i postmoderne politike identiteta. Žižek se silno trudi uvjeriti sve da je označitelj 'Lenjin' označitelj kojega on hegemonizira isključivo potrebom za revolucionarnim činom raskida s postojećom katastrofalnom situacijom u kojoj se nalazimo. Prema mojem mišljenju, Žižekovu tvrdnju da označitelj 'Lenjin' hegemonizira sadržajem koji je nužnost čina revolucije, zapravo treba OBRNUTI i reći da je zapravo pojam 'revolucija' onaj pojam kojega Žižek hegemonizira Lenjinom, dakle, jednom vizijom revolucije. Hegemonizirajući pojam 'revolucija' Lenjinom, Žižek čin revolucije zapravo vidi kao čin preuzimanja vlasti. Na taj način hegemonizirajući pojam 'revolucija' Lenjinom (i to Lenjinom faze djela *Država i revolucija*) Žižek zapravo potvrđuje svoje zalaganje za ponavljanje načela koje leži u temelju Lenjinova teoretskog i praktičnog projekta, a to nije ništa drugo nego načelo autoriteta²⁹. Zato treba pročitati djelo *Država i revolucija* i vidjeti što tamo Lenjin predlaže, a onda pokazati da je u svojem pozivanju na Lenjina, Žižek zagovarač načela autoriteta, kao i to da odabiranjem načela autoriteta i time ne dovodeći u pitanje odnos 'onaj koji vlada – oni kojima se vlada', Žižek zapravo ostaje reformist. Zadržavajući načelo autoriteta koje je do dana današnjeg, bez obzira na politički oblik

---

²⁸ O problemu hegemonizacije političkih označitelja Laclau opširno govori u djelu *Emancipation(s)* koje obuhvaća niz njegovih eseja. Čitateljaicu upućujem osobito na sljedeće eseje: *Universalism, Particularism and the Question of Identity; Why do Empty Signifiers Matter to Politics? i Subject of Politics, Politics of the Subject*; u: E. Laclau, *Emancipation(s)*, London: Verso, 2007.

²⁹ Kada govorim o načelu autoriteta, blisko mi je J. Rancièreovo viđenje. Nejednakost između vladara i onih kojima se vlada, odnosno nečije ovlaštenje za vladanje, nečiji autoritet za vladanje se opravdava pozivanjem na rođenje, bogatstvo ili neku osobitu, primjerice naučnu kompetenciju. To načelo autoriteta, smatra Rancière, može biti uzdrmano demokratskim skandalom u smislu zahtjeva podređenih za jednakošću. U Rancièreovom viđenju, demokratski skandal je, dakle, prodiranje jednakosti u odnose nejednakosti u kojima netko ovlast za vladanje ima zbog rođenja, bogatstva ili neke osobite naučne kompetencije. Opširnije vidjeti u: J. Rancière, *Mržnja demokracije*, Zagreb: Ljevak, 2008.

u kojem su ljudi živjeli, ocrtavalo okvir onoga što se smatra mogućim i djelotvornim, Žižek je zapravo taj koji hoće revoluciju bez revolucije: ostavljajući nedirnutim načelo autoriteta i ne dovodeći u pitanje postojanje odnosa 'vladar-onaj kojim se vlada' koje je uvijek kroz povijest određivalo ono što se smatra djelotvornim, Žižek ostaje reformist koji na sebe navlači masku revolucionara.

4. LENJIN - DRŽAVA I REVOLUCIJA

Neslaganje između autoritarnih i slobodarskih socijalista traje još od vremena Prve Internacionalne. Nju su 1864. godine osnovali predstavnici britanskih sindikata i francuski radnici koji su većinom bili pod utjecajem Proudhonova učenja³⁰. U glavnim ulogama toga sukoba tada su bili Marx i Bakunjin. Kada govori o poretku kakvom socijalisti teže, ruski anarhist Petar Kropotkin kao ideal ističe *poredak jednakosti*. On piše: «...svi sadašnji socijalisti teže što potpunijoj *jednakosti uslova razvoja* pojedinca i društva. Oni žele uređenje u kome bi svako imao *mogućnost* da sredstva za život zarađuje vlastitim radom, tj. da svako ima pravo da iskoristi oruđa za rad i sirovine bez kojih rad nije moguć: da svako *nužno bude u situaciji* da sredstva za život zarađuje vlastitim radom. Oni žele takvu podjelu korisnih poslova u društvu da ne može da se formira klasa koja bi se doživotno, a pogotovo ne nasledno, bavila isključivo *privilegovanim radom*, tj. prijatnijim, lakšim i kraćim radom koji tim ljudima omogućava istu, a možda i veću imućnost u odnosu na ostale. Takođe, žele da svako ima istu mogućnost da stekne ono teorijsko obrazovanje koje sada mogu da imaju samo malobrojni; da odnosi pojedinca prema drugima budu takvi da on, crpeći iz tih odnosa najveće dobro, najmanje guši svoju individualnu slobodu i individualni razvoj. Da ukratko izrazimo ove stavove, sadašnji socijalisti teže jednakosti: u pravu na rad; u radu; u načinima obrazovanja; u društvenim pravima i obavezama, uz najveći mogući prostor za razvoj individualnih osobina; u aktivnostima koje nisu štetne za društvo».³¹ Ne bi li se takav poredak jednakosti ostvario, Kropotkin kao preduvjet navodi ukidanje privatnog vlasništva nad zemljom i sredstvima za proizvodnju, ili kako će kasnije od Kropotkina, a govoreći o oslobođenju radnika govoriti istaknuti anarhosindikalist Rudolf Rocker: ostvarenje anarhističkoga ideala je «moguće samo pod jednim uvjetom: prenošenjem kapitala, odnosno sirovina i svih

³⁰ Podatak preuzet iz: P. Kropotkin, Sindikalizam i anarhizam, Beograd: CLS, 2004., str.1.

³¹ P. Kropotkin, Anarhizam i moral, Beograd: Prosveta, 1984., str. 16.

oruđa za rad, uključujući i zemlju, u ruke radnika»³², te bi bilo riječi o nastavljanju proizvodnje i distribucije proizvoda «na osnovi slobodnog zajedničkog dogovora o potrebama zajednice»³³. Ekonomski sistemi koje su za budućnost predložili anarhisti su Proudhonov *mutualizam*, Bakunjinov *kolektivizam* ili pak Kropotkinov *komunizam*. Ovo je tematika u koju u ovom trenutku ne mogu opširnije ulaziti. Za sada je bitno istaknuti da se anarhisti i autoritarni socijalisti ponajprije razlikuju s obzirom na pitanje ukidanja ili osvajanja vlasti, pri čemu slobodarski socijalisti zagovaraju ukidanje države odmah, a autoritarni su za proletersko osvajanje državne vlasti pod imenom diktature proletarijata, uz izliku da je to samo prijelazno razdoblje na putu prema konačnom odumiranju države. Ako je, prema anarhistima, ukidanje kapitalizma preduvjet za ostvarenje poretka jednakosti, onda borba protiv kapitalizma mora ići ruku pod ruku s borbom za ukidanje države jer država nije ništa drugo nego sredstvo zaštite kapitalističke eksploatacije, odnosno sredstvo je zaštite interesa manjine (buržoazije) na štetu radničke većine. Nakon revolucije, autoritarni socijalisti vide sredstva za proizvodnju centralizirana u rukama države (tzv. diktatura proletarijata kada je vlast u rukama avangarde proletarijata koja postaje revolucionarna vlada), dok anarhisti smatraju da sredstva za proizvodnju nakon ukinuća države moraju pripasti radnicima i radnicama koji/e se povezuju u samoupravna proizvodna udruženja koja ulaze jedna s drugima u federativne saveze. Prema tome, autoritarno-socijalističkom centralizmu anarhisti suprotstavljaju federalizam, autoritarno-socijalističkom organiziranju odozgo prema dolje, anarhisti suprotstavljaju organiziranje odozdo prema gore, a autoritarnoj ideji prema kojoj radnicima i radnicama treba upravljati manjina ili elita odabranih (tzv. avangarda) koja navodno zna što je za njih najbolje, suprotstavljaju slobodno povezivanje radnika i radnica u samoupravna proizvodna udruženja, a onda i u «jedan veliki internacionalni i univerzalni federalni savez»³⁴.

Na kojoj je strani Lenjin, vrlo se lijepo vidi i u njegovoj *Državi i revoluciji*. Ne bi li obranio Marxovo učenje od socijaldemokrata i buržuja koji mu, prema Lenjinovom viđenju, oduzimaju subverzivni potencijal, Lenjin sâm odlučuje napisati djelo *Država i revolucija* i u njemu iznijeti, kako sam formulira, pravo Marxovo

---

³² R. Rocker, Anarcho-Syndicalism, http://dwardmarc.pitzer.edu/Anarchist_Archives/bright/rocker/rockerworks.html

³³ Ibid.

³⁴ M. Bakunjin, Pariška komuna i pojam države, u: Antologija anarhizma, ur. V. Kirinić, Zagreb: Naklada MD, 2003., str. 177.

učenje o državi. U svojoj analizi referira se ponajviše na Engelsovo djelo *Porijeklo porodice, privatnog vlasništva i države* i na Marxov i Engelsov *Komunistički manifest*. Već na početku ističući Marxovo određenje države kao organa klasne vladavine, odnosno ugnjetavanja jedne klase od druge, Lenjin radi oslobođenja ugnjetavane klase naglašava nužnost nasilne revolucije i uništenje «aparata državne vlasti koji je stvorila vladajuća klasa»³⁵. Prema Lenjinovom shvaćanju uništenje aparata državne vlasti koji je stvorila vladajuća klasa ne znači i uništenje državnog aparata uopće, nego Lenjin razlikuje uništenje države od odumiranja države. Lenjin navodi jedan odlomak Engelsova teksta u kojem su prisutne dvije različite tvrdnje u vezi države. S jedne strane, Engels kaže da «proletarijat uzima državnu vlast i pretvara sredstva za proizvodnju prije svega u državno vlasništvo. Ali samim tim on ukida samog sebe kao proletarijat, samim tim on ukida sve klasne razlike i klasne suprotnosti, a time i državu kao državu»³⁶, da bi malo kasnije u istom odlomku rekao da se država ne ukida, već da odumire. Lenjin to tumači ovako: proleterska revolucija UKIDA državu buržoazije i na njeno mjesto onda dolazi proleterska država (diktatura proletarijata) koja onda ODUMIRE. Navodeći Engelsovo određenje države kao posebne sile za ugnjetavanje, Lenjin ustvrđuje da se buržoaska država kao posebna sila za ugnjetavanje proletarijata uništava socijalnom revolucijom i zamjenjuje diktaturom proletarijata kao posebnom silom za proletersko ugnjetavanje buržoazije. Međutim, budući da smatra kako je svaka država «'posebna sila za ugnjetavanje' potlačene klase»³⁷, Lenjin navodi i to da je *svaka država neslobodna i nenarodna*, te iz svega toga proizlazi da je njegov cilj eliminacija države uopće. Nakon toga, Lenjin se okreće *Komunističkom manifestu*, govoreći o pretvaranju proletarijata u vladajuću klasu kao o prvom koraku u radničkoj revoluciji. U tome slijedi sljedeće Marxove zamisli: «Proletarijat će svoju političku vlast iskoristiti za to da buržoaziji postupno otme sav kapital, da sve instrumente proizvodnje centralizira u rukama države, tj. proletarijata organiziranog u vladajuću klasu i da što je moguće brže uveća masu proizvodnih snaga».³⁸ Marx nastavlja: «Kada se proletarijat u borbi protiv buržoazije nužno ujedini u klasu, kada revolucijom učini od sebe vladajuću klasu i kao ta vladajuća klasa ukine stare odnose proizvodnje, onda će ukidanjem tih odnosa

---

³⁵ V. I. Lenjin, *Država i revolucija i drugi politički spisi*, Sarajevo: „Svjetlost“, 1973., str. 11.

³⁶ Citirano prema navodu kojega iznosi V. I. Lenjin, *Država i revolucija i drugi politički spisi*, Sarajevo: „Svjetlost“, 1973, str.17.

³⁷ Ibid., str. 20.

³⁸ K. Marx i F. Engels, *Komunistički manifest*, Zagreb: Arkzin, 1998., str. 115.

proizvodnje ukinuti i uvjete opstanka klasne suprotnosti klasa uopće, a time i svoju vlastitu vladavinu kao klase». ³⁹ Dakle, Lenjin slijedeći Marxa, revoluciju vidi kao ukidanje buržoaske države i kao postavljanje proleterske države na njeno mjesto. Proleterska država je proletarijat organiziran kao vladajuća klasa i to je ona država koja odumire, ali je Lenjin vidi kao nužnost u postrevolucionarnom razdoblju radi gušenja mogućeg buržoaskog otpora. Osim gušenja buržoaskog otpora, još se jedan razlog navodi za postojanje diktature proletarijata. Riječ je o Lenjinovom shvaćanju po kojem je samo proletarijat kao vladajuća klasa «sposoban da bude *vođa svih radnih i eksploatiranih masa...koje nisu sposobne za samostalnu borbu za svoje oslobođenje*» (kurziv moj, op.a). ⁴⁰ Samo proletarijat organiziran u vladajuću klasu može organizirati «*sve radne i eksploatirane mase za izgradnju novog privrednog sistema*». ⁴¹ Zbog toga je proletarijatu potrebna državna vlast: «*radi rukovođenja ogromnom masom stanovništva, seljaštvom, sitnom buržoazijom, poluproleterima pri 'uređivanju' socijalističke privrede*» ⁴². Govoreći o proletarijatu organiziranome kao vladajuća klasa, Lenjin zapravo govori o avangardi proletarijata zaključujući kako je on za «*avangardu proletarijata koja je sposobna da uzme vlast i da vodi cijeli narod socijalizmu*» ⁴³. Lenjin naglašava da se Marx slaže s anarhistima Proudhonom i Bakunjinom oko cilja uništenja države, ali da je Marx centralist koji se s Proudhonom razilazi oko pitanja diktature proletarijata i načela federalizma. Lenjin naglašava i to da anarhističku predodžbu o ukidanju države odmah smatra zbrkanom i nerevolucionarnom, te da nije moguće odmah biti bez uprave i podčinjavanja. Nazivajući anarhističko insistiranje na tome da se državni aparat ukine odmah tek maštanjem, Lenjin navodi da želi «*socijalističku revoluciju s ljudima kakvi su sada, koji ne mogu bez podčinjavanja, bez nadzora*» ⁴⁴...a «*podčinjavati se treba naoružanoj avangardi svih eksploatiranih i trudbenika – proletarijatu*» ⁴⁵. Prema tome, kada govori o proletarijatu organiziranom kao vladajuća klasa i o ukidanju starih odnosa proizvodnje, Lenjin zapravo govori o avangardi koja bi preuzela vlast i postavila se kao vodstvo pod čijim direktivama bi bili/e ostali/e radnici/e. Prema tome, premda u Lenjinovoj *Državi i revoluciji* postoje elementi koji zvuče anarhistički, kao na primjer

---

³⁹ Ibid., str. 116.

⁴⁰ V.I.Lenjin, *Država i revolucija i drugi politički spisi*, Sarajevo, „Svjetlost“, 1973., str. 25.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid., str. 26.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid., str. 44.

⁴⁵ Ibid.

izjava o tome da je svaka država neslobodna, Lenjin svijet u kojem neće biti države ostavlja za neku daleku budućnost, a u međuvremenu predlaže ono što zove prvom fazom komunističkoga društva, odnosno diktaturom proletarijata u kojoj se radničke mase podvrgavaju avangardi. Odbacujući anarhističko viđenje revolucije kao nerevolucionarno, Lenjinu su osobito trn u oku anarhosindikalisti. Naime, u Rusiji su, osobito između februara i oktobra 1917. godine, premda malobrojni, na stranu radnika i radnica stali anarhosindikalisti. U Rusiji onoga vremena nije postojala značajnija anarhistička tradicija, a ruski radnici nisu poznavali ideje revolucionarnog sindikalizma⁴⁶. Međutim, kako u svojem djelu *Anarhizam* ističe Daniel Guérin, revolucija 1917. godine pripadala je narodu i bila je pokret masa. «U onoj mjeri u kojoj je to bila prava revolucija, sprovedena odozdo nagore, koja je spontano stvarala organe neposredne demokracije, pokazivala je sve značajke socijalne revolucije koja ima slobodarske težnje»⁴⁷ Od svojega izbijanja u februaru 1917. godine, ruska revolucija je «sledila anarhistički kurs potpune decentralizacije; suštinski karakter revolucionarnih tela koja su odmah izbila u prvi plan razvojem revolucije bio je anarho-sindikalistički»⁴⁸ Po pisanju G. P. Maksimova u tekstu *Sindikalisti u ruskoj revoluciji*, na sve strane su nicali sovjeti, tvornički komiteti, seljačke zadruge, kućni savjeti...a osobito su važni bili tvornički komiteti koji su provodili ideju 'radničke kontrole', ideju za koju su se u biti zalagali anarhosindikalisti. Premda malobrojni, vidjevši da su industrijski radnici spontano počeli provoditi u djelo anarhosindikalističke zamisli, anarhosindikalisti su stali uz radnike i tvorničke komitete i tako je od februara do oktobra 1917. godine trajao period «najblistaviji za anarho-sindikaliste i anarhistički rad, tj. za propagandnu aktivnost, organizaciju i akciju»⁴⁹. Prema pisanju Maksimova i Guérina, u skoro svim važnijim gradovima postojala je neka anarhistička ili anarhosindikalistička grupa. Grupe su distribuirale brojne anarhističke tiskovine. Maksimov piše: «Novine su objavljivane, ne samo u velikim administrativnim i industrijskim centrima, kao što su Moskva i Petrograd koji su imali nekoliko anarhističkih novina (u Petrogradu anarho-sindikalistički *Glas rada*

---

⁴⁶ Opširnije vidjeti u: G. P. Maksimov, *Sindikalisti u ruskoj revoluciji*, u: R. M. Džouns, *Fabrički komiteti u ruskoj revoluciji*/G. P. Maksimov, *Sindikalisti u ruskoj revoluciji*, Beograd: Liber i CLS, 2008. i D. Guérin, *Anarhizam*, Zagreb: Naprijed, 1980. (osobito. poglavlje. *Anarhizam u ruskoj revoluciji*, str. 85-112)

⁴⁷ D. Guérin, *Anarhizam*, Zagreb: Naprijed, 1980., str. 85.

⁴⁸ G. P. Maksimov, *Sindikalisti u ruskoj revoluciji*, u: R. M. Džouns, *Fabrički komiteti u ruskoj revoluciji*/G. P. Maksimov, *Sindikalisti u ruskoj revoluciji*, Beograd: Liber i CLS, 2008., str. 49.

⁴⁹ *Ibid.*, str. 50.

i anarhistički *Burevesnik* izlaze u tiražu od po 25.000; moskovske dnevne novine *Anarhija* su imale otprilike isti tiraž), već i u provincijskim gradovima kao što su Kronštat, Jaroslav, Nižnji-Novogorod, Saratov, Samara, Krasnojarsk, Vladivostok, Rostov na Donu, Odesa i Kijev»⁵⁰. U to vrijeme, Lenjin se uslijed tih okolnosti služio anarhističkim idejama, pa i anarhističkom krilaticom *Sva vlast sovjetima!*. Međutim, kao što je vidljivo i iz *Države i revolucije*, kod Lenjina to znači da će sovjeti biti podvrgnuti direktivama avangarde čija je zadaća rukovođenje eksploatiranim radništvom i seljaštvom. Jedan od istaknutih ruskih anarhista, Voline, nije bio zavarano Lenjinovim navodnim anarhizmom i u listu *Glas rada*, upozoravao je: «Kad njihova vlast jednom bude učvršćena i ozakonjena, boljševici – a oni su socijalisti, političari i etalisti – početak će život zemlje i naroda uređivati vladinim i diktatorskim sredstvima nametnutima od centra (...). Vaši sovjeti (...) malo-pomalo postat će najobičnija izvršna tijela volje centralne vlade (...). Bit ćemo svjedoci uspostavljanja jednog autoritarnog političkog i etastičkog aparata, koji će djelovati odozgo te će mrviti sve svojom željeznom šakom (...). Jao onome tko se neće slagati sa centralnom vlasti»⁵¹. «*Sva vlast sovjetima* pretvorit će se u stvari u autoritet vođa Partije»⁵². Zaista, nije dugo trebalo da se to i dogodi. Prema pisanju Guérina, federalističke i anarhističke tvorničke sovjete Lenjin uskoro podređuje Partiji, a u lipnju 1918. na kongresu tvorničkih sovjeta govori: «Vi morate postati osnovnim državnim ćelijama»⁵³. Voline također navodi kako su do toga vremena tvornički sovjeti bili «potpuno podređeni 'direktivama' centralnih vlasti, tj. vlade i rukovodećih organa Partije»⁵⁴. Boljševici počinju zabranjivati anarhistima djelovanje, te počinju čistke koje traju sve do 1921. godine kada boljševici nakon uništenja ukrajinskog anarhističkog pokreta i nakon gušenja pobune u kojoj su sudjelovali radnici iz Petrograda i mornari tvrđave Kronstadt, konačno hapšenjima, zatvaranjima i strijeljanjima guše ruski anarhizam⁵⁵.

Budući da u ovom radu promatram Lenjinovo djelo *Država i revolucija* i njegovu žižekovsku aktualizaciju i budući da je dominantna anarhistička struja toga

---

⁵⁰ Ibid., str. 51.

⁵¹ Citat preuzet iz: D. Guérin: *Anarhizam*, Zagreb: Naprijed, 1980., str. 90/91.

⁵² Ibid., str. 91.

⁵³ Ibid., str. 94.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Opširnije u: C. Harper, *Anarhija-grafički vodič*, Zagreb: Što čitaš?, 2008.; D. Guérin, *Anarhizam*, Zagreb: Naprijed, 1980. (poglavlje: *Anarhizam u ruskoj revoluciji*, str. 85-112); D. Guérin, *No Gods, No Masters-An Anthology of Anarchism*, AK Press, 2005. (poglavlja: *Nestor Makhno i Kronstadt*, str. 497-591)

razdoblja bio anarhosindikalizam, u sljedećem dijelu teksta protrčat ću kroz temeljne anarhosindikalističke postavke. Ako iz anarhističke perspektive prigovaram Žižeku zbog zadržavanja načela autoriteta, onda me u ovom trenutku zanima reći nekoliko riječi o anarhističkom načelu slobode.

5. ANARHOSINDIKALIZAM

«Ja sam strastveni poklonik slobode, koju smatram jedinim miljeom u kojem se mogu razvijati i rasti inteligencija, dostojanstvo i sreća ljudi...mislim na slobodu svakog pojedinca koju treba držati daleko ispred slobode drugih, kao pred graničnim kolcem, u kojoj naprotiv nalazi ojačanje i beskrajno protezanje-slobodu svakog pojedinca, neograničenu slobodom svih, *slobodu u solidarnosti, slobodu u jednakosti*-slobodu iznad brutalne sile i načela autoriteta koji je uvijek bio samo idealan izraz te sile, pobjedničku slobodu-slobodu koja će nakon zbacivanja svih nebeskih i zemaljskih idola osnovati i organizirati nov svijet, svijet solidarnog čovječanstva na ruševinama svih crkava i svih država». (kurziv moj, op. a)
-M.Bakunjin, Pariška komuna i pojam države⁵⁶

Ako Žižeku iz anarhističke perspektive prigovaram zbog zagovaranja načela autoriteta, onda me ovdje zanima anarhističko načelo slobode. Za sada sam, citirajući Kropotkina, spomenula samo ideal kojem anarhizam teži, ideal koji je poredak jednakosti, a ako je ideal anarhizma poredak jednakosti, pitanje je: kako se onda manifestira anarhističko načelo slobode?

Anarhosindikalisti su, s ciljem ostvarenja poretka jednakosti, odnosno s ciljem ostvarenja poretka koji bi bio u skladu s načelima slobodarskog komunizma⁵⁷, usmjereni na ukidanje kako kapitalizma kao ekonomskog sustava koji počiva na eksploataciji radnika i radnica, tako i države kao sredstva za očuvanje kapitalizma i povlastica koje taj ekonomski sustav donosi manjini bogatih na temelju eksploatacije radničke klase. Koji je način na koji se to može učiniti, zacrtava već i prvi stavak *Principia revolucionarnog sindikalizma*⁵⁸: «Bazirajući se na klasnoj borbi,

⁵⁶ U: Antologija anarhizma, ur. V. Kirinić, Zagreb: Naklada MD, 2003., str. 168.

⁵⁷ Opširnije vidjeti u: Émile Pouget, Osnove sindikalizma, u: É. Pouget, Osnove sindikalizma-Sabotaža, Beograd: Liber i CLS, 2006.

⁵⁸ *Principi revolucionarnog sindikalizma* usvojeni su na osnivačkom kongresu Međunarodnog udruženja radnika i radnica (MUR-IWA-AIT) u Berlinu 1922.

revolucionarni sindikalizam teži ujediniti sve radnike/ce u borbene ekonomske organizacije koje se bore za slobodu od dvostrukog jarma kapitala i države. Njegov cilj je reorganizacija društvenog života na bazi slobodarskog komunizma kroz revolucionarnu akciju radničke klase. Budući da su samo ekonomske organizacije radništva u stanju ostvariti ovaj cilj, revolucionarni sindikalizam se obraća radnicima i radnicama kao proizvođačima/cama, stvaraocima društvenog bogatstva, želeći pustiti korijene i razviti se među njima, nasuprot modernim radničkim partijama, koje smatra nesposobnima za ekonomsku reorganizaciju društva»⁵⁹. Prema tome, borba za poredak jednakosti vodi se pomoću sindikata kao borbenih radničkih organizacija koje, prema riječima Rudolfa Rockera, imaju dvostruku zadaću. Prva im je zadaća ona svakodnevne borbe za radnička prava, za poboljšanje položaja radnika i radnica (svakodnevne borba koja doprinosi i razvoju radničke solidarnosti i kroz koju se razvija klasna svijest), dok je druga pripremanje radnika i radnica za njihovu samostalnu rekonstrukciju političkog i ekonomskog života u skladu s načelima slobodarskog socijalizma.⁶⁰ Anarhosindikati se bore za poboljšanje radnih uvjeta, za zaštitu radnika i radnica na radnom mjestu, za veće plaće, protiv samovolje šefova, ali ne ostaju na tome već zahtijevaju uništenje samog sustava koji radnike i radnice stavlja u nepovoljan položaj. A to znači da je, osim rada na jačanju radničkih zahtjeva, osvajanju i obrani osvojenih prava, u radu anarhosindikata uvijek prisutna univerzalna dimenzija koja cilja na radikalnu promjenu postojećeg stanja koje je i dovelo do ekonomskog izrabljivanja jednih, a bogaćenja drugih. To znači da je u svakom partikularnom anarhosindikalističkom zahtjevu uvijek prisutna univerzalna dimenzija koja cilja na radikalno restrukturiranje cjelokupnog političkog i ekonomskog prostora. Ako su anarhosindikati borbene organizacije čija će borba omogućiti ostvarenje ideala koji je poredak jednakosti, koja je njihova metoda borbe? Prema riječima Kropotkina, ništa drugo nego «korišćenje direktne akcije od strane rada u borbi protiv kapitala»⁶¹ Prvi način na koji se u anarhosindikalizmu pojavljuje načelo slobode je upravo korištenje metode direktne akcije, a drugi se način pojavljuje u samome načinu na koji su organizirani anarhosindikati. Taj će način njihove organiziranosti ujedno biti i model za budući poredak.

---

⁵⁹ MUR, Principi revolucionarnog sindikalizma, www.masa-hr.org/contents/principi-revolucionarnog-sindikalizma-mur

⁶⁰ Opširnije vidjeti u: R. Rocker, Anarcho-Syndicalism, osob. pogl. The Objectives of Anarcho-Syndicalism, http://dwardmarc.pitzer.edu/Anarchist_Archives/bright/rocker/rockerworks.html

⁶¹ P. Kropotkin, Sindikalizam i anarhizam, Beograd: CLS, 2004., str 1.

Najprije bih se usredotočila na ostvarivanje slobode u korištenju metode direktne akcije. Anarhosindikalisti odbacuju parlamentarizam i rad političkih partija smatraju neučinkovitim načinom borbe. Emancipacija radnika i radnica neće biti nešto što će radnicima i radnicama donijeti parlamentarno zastupništvo, niti nešto što će radnicima i radnicima donijeti neko partijsko vodstvo koje 'zna što je najbolje za radničku klasu'. Anarhosindikalisti usvajaju metodu direktne akcije, čvrsto vjerujući u to da su radnici i radnice i te kako sposobni za samoorganizaciju i da ne trebaju vodstvo neke manje skupine ljudi ili vođa koji bi na neki način 'znali' što je za radnike i radnice najbolje, neke skupine ljudi koja bi opravdavala svoj autoritet pozivajući se na naučne kompetencije. Posve odbacujući takav paternalistički stav prema kojem uvijek neka intelektualna elita najbolje zna što treba učiniti, anarhisti vjeruju u radnike i radnice, u njihovu sposobnost samoorganiziranja, smatrajući da oni trebaju imati svu slobodu donošenja odluka o organizaciji ekonomskih i političkih uvjeta vlastitoga života. Osim odbacivanja parlamentarizma i rada političkih partija, anarhosindikalisti smatraju da emancipacija nije nešto što će radnicima i radnicima donijeti žuti, reformistički sindikati koji svojom taktikom pregovaranja s vladajućom elitom mogu ostvariti tek neznatna povećanja plaća ili neznatna poboljšanja radnih uvjeta, ostavljajući nedirnutim sustav koji uopće omogućuje eksploataciju radnika. Budući da anarhosindikalisti drže kako emancipacija radnika i radnica mora biti djelo samih radnika i radnica, odbacujući rad političkih stranaka, koncepciju parlamentarnog zastupništva i neučinkovitu pregovaračku taktiku reformističkih sindikata (čiji zahtjevi za poboljšanjem radničkoga položaja nemaju onu univerzalnu dimenziju radikalnog dovođenja u pitanje globalnoga kapitalizma i liberalne demokracije, već se svode na ustupke za radništvo koji zapravo ne mijenjaju ni činjenicu njihove eksploatacije niti dovode u pitanje kapitalizam, te državu kao zaštitnicu privilegija kapitalista), metoda borbe koju usvajaju je direktna akcija koja prelazi širok raspon od bojkota, sabotaže, preko štrajka, okupacije radnog mjesta, sve do revolucionarnog generalnog štrajka. Direktna akcija je upravo prvi način na koji se pojavljuje sloboda u anarhosindikalističkim organizacijama, odnosno sloboda se utjelovljuje u činu direktne akcije kao činu otpora kapitalističkoj i državnoj eksploataciji i nejednakostima koje kapitalizam i država stvaraju i (p)održavaju. Međutim, kao čin otpora poretku nejednakosti, direktna akcija je istovremeno uvijek već i čin zahtjeva pobunjenih za jednakošću. Zato ću svoje viđenje pojavljivanja slobode u anarhosindikalizmu još malo zakomplicirati i reći: sloboda nalazi svoje

utjelovljenje u direktnoj akciji koja je čin u kojem su istovremeno prisutni i otpor poretku nejednakosti/negacija poretka nejednakosti i zahtjev pobunjenih za jednakošću/afirmacija poretka jednakosti. Rancièrevski rečeno, sloboda se pojavljuje u zahtjevu eksploatiranih za jednakošću, u zahtjevu za jednakošću koji je istovremeno radikalno osporavanje poretka nejednakosti u kojem nečiji autoritet za vladanje ili vodstvo počiva na rođenju, bogatstvu ili primjerice intelektualnim kompetencijama.

Drugi vid pojavljivanja slobode odnosi se na način na koji je organiziran anarhosindikati. Prije svega, anarhosindikati je udruženje u kojem se radnici u praksi pripremaju za radikalnu promjenu postojećeg stanja, za upravljanje proizvodnjom i distribucijom, kao i za konsenzualno donošenje odluka i njihovo provođenje u djelo. Drugim riječima, kao što ističe i anarhosindikalist Pelloutier, anarhosindikati ima ulogu praktične škole anarhizma⁶², škole samoupravljanja i pripreme na radikalnu političku i ekonomsku promjenu. Ključno je to što se sindikati smatra modelom za budući poredak, on već jest element budućnosti prisutan u sadašnjosti, on uvijek već i funkcionira prema istim onim vrijednostima prema kojima bi smatrao poželjnim ustrojiti budući poredak, a to su: autonomija, jednakost, ravnopravnost svih njegovih članova i članica, solidarnost i uzajamna pomoć, nehijerarhičnost, antiautoritarnost, decentralizacija. Na tragu Bakunjinova savjeta, anarhosindikalizam naglašava da borbene radničke organizacije moraju i prije revolucije «stvarati ne samo idejne nego i činjenične odrednice budućnosti»⁶³, a to znači da je u anarhosindikatu riječ o samoupravljanju provedenom u praksu, a ne ostavljenom za neku zamišljenu budućnost ili za naknadno navikavanje. To je upravo suprotno onome što je u *Državi i revoluciji* govorio Lenjin naglašavajući da ljudi odmah ne mogu bez podčinjavanja i da tek moraju naučiti biti slobodni, za prijelazni period predlažući diktaturu proletarijata. Anarhosindikati su samoupravni, u njima nema vođa, nego njima upravlja članstvo koje i donosi sve odluke. Odabiru se u svakom trenutku smjenjivi⁶⁴ delegati koji samo služe «kao 'megafon' svojega članstva»⁶⁵. Ti delegati su samo

---

⁶² F. Pelloutier, *Anarchism and the Worker's Union*, u: D. Guérin, *No Gods, No Masters-An Anthology of Anarchism*, AK Press, 2005., str. 415.

⁶³ Bakunjin ovdje citiram prema citatu iz: N. Chomsky, *Bilješke o anarhizmu*, u: *Antologija anarhizma*, ur. V. Kirinić, Zagreb: Naklada MD, 2003., str. 387.

⁶⁴ Riječ je o imperativnom mandatu.

⁶⁵ Anarhosindikalizam, www.masa-hr.org/anarhosindikalizam [Originalno objavljeno na Anarchist FAQ (www.anarchistfaq.org) pod naslovom «What is anarcho-syndicalism?». S engleskoga preveo Mate Čosić. Dodatne izmjene i napomene: Solidarnost – BiH].

glasnogovornici odluka koje zajednički donose članovi i članice. Članovi i članice lokalnih grupa autonomni su, a autonomiju ima i svaka lokalna grupa unutar anarhosindikata. Lokalne grupe se federativno povezuju, prvo na nacionalnoj razini, a potom i na onoj internacionalnoj. Već sam citirala Kropotkina koji je govorio o poretku jednakosti kao anarhističkome idealu, a na početku ovoga poglavlja citirala sam Bakunjinu i u odabranome citatu on također govori o poretku jednakosti kada zagovara slobodu u solidarnosti, slobodu u jednakosti. Premda je sloboda koja nalazi svoje utjelovljenje u činu direktne akcije kao činu otpora, ono prvo, ono koje kao negacija poretka nejednakosti otvara prostor za utemeljenje novog poretka, poretka jednakosti, nju slijedi ovaj drugi vid slobode koji se očituje kroz prihvaćane vrijednosti novog poretka. Sloboda nije predmet kojega je moguće uzeti u ruke, sloboda se ne može uzeti na polici nekoga dućana, staviti u vrećicu i odnijeti sa sobom. Sloboda je nešto što se pojavljuje prvo u borbi, u činu otpora poretku nejednakosti kao istovremenom činu borbe za poredak jednakosti, a iza toga izrasta i jača onda kada su odnosi u kojima sudjelujemo utemeljeni na autonomiji, jednakosti i ravnopravnosti, solidarnosti i uzajamnoj pomoći svih sudionika tih odnosa. Utemeljenost anarhosindikata na vrijednostima kao što su antiautoritarnost, nehijerarhičnost, decentralizacija, autonomija, jednakost, ravnopravnost, solidarnost stvara povoljne uvjete za pojavljivanje i razvoj slobode svakog ljudskog bića, slobode razvoja svojih potencijala i u tom smislu anarhosindikati zaista jesu predložak za funkcioniranje budućeg poretka. Sloboda se pojavljuje u činu direktne akcije, a onda i u autonomiji, jednakosti, ravnopravnosti i solidarnosti ljudi koji direktnu akciju organiziraju i izvršavaju i na navedenim vrijednostima organiziraju svoj ekonomski i politički život. Zato je anarhistima potpuno strana svaka ideja o vodstvu ili o profesionalnim revolucionarima kakve je u svojem djelu *Što da se radi?*⁶⁶ predlagao Lenjin, o nekoj partijskoj eliti koja bi vodila radničku klasu u revoluciji. Anarhosindikati su organizacija radnika i radnica koji se samostalno, a ne pod vodstvom neke avangarde, bore za sebe direktnom akcijom. S druge strane, postoje anarhosindikalističke propagnadne organizacije. One svojim djelovanjem nemaju namjeru biti avangarda eksploatiranih, ne namjeravaju se nametnuti radnicima i radnicima kao vodstvo. Još manje nakon revolucije namjeravaju preuzeti vlast. Nasuprot tome, anarhosindikalističke propagandne organizacije potiču ljude na

---

⁶⁶ Opširnije vidjeti u V.I.Lenjin, *Što da se radi?* Goruća pitanja našeg pokreta, Zagreb: Kultura, 1949.

samoorganiziranje u anarhosindikate, mogu im ponuditi svoju pomoć i boriti se zajedno s njima, a po ispunjenju svoje uloge predviđaju vlastito rasformiranje. Preuzeti vlast nešto je što bi bilo kontradiktorno anarhističkom idealu jednakosti jer preuzeti vlast znači zadržati odnose nejednakosti, odnosno utemeljiti politički i ekonomski život na odnosima 'onaj koji vlada - onaj kojim se vlada'. Upravo preuzimanje vlasti protiv kojega istupaju anarhisti, nešto je što će Žižek u svojem viđenju Lenjina nazvati herojskim.

6. ŽIŽEKOVA NEREVOLUCIONARNOST

Budući da sam Lenjinove stavove iz *Države i revolucije* već izložila, ovdje neću ulaziti toliko u detalje, samo ću ukratko ponoviti neke osnovne postavke. Lenjin tamo jasno ističe kako se protivi federalizmu i zagovara centralizam, odnosno centralizaciju sredstava za proizvodnju u rukama proleTERSKE države u smislu avangarde proletarijata koja rukovodi radničkim masama. Ističe kako anarhističku ideju o ukidanju države odmah smatra nerevolucionarnom i umjesto toga čin revolucije vidi kao proleTERSKO osvajanje državne vlasti za što nudi dva razloga: «Proletarijatu je potrebna državna vlast, centralizirana organizacija sile, organizacija nasilja i radi gušenja otpora eksploatatora i radi *rukovođenja* ogromnom masom stanovništva, seljaštvom, sitnom buržoazijom, poluproleterima pri 'uređivanju' socijalističke privrede. Odgajajući radničku partiju, marksizam odgaja avangardu proletarijata koja je sposobna da uzme vlast i da *vodi cijeli narod* socijalizmu, da daje pravac i organizira novo društveno uređenje, da bude učitelj, rukovodilac, vođa svih trudbenika i eksploatiranih u izgradnji novog društvenog života bez buržoazije i protiv buržoazije.»⁶⁷ Žižek odbacuje nostalgičarsko žaljenje za dobrim starim revolucionarnim vremenima i za to mu ne mogu uputiti prigovor. Kada govori o ponavljanju Lenjina, to nije nostalgičarsko prizivanje 1917. godine, nego se to ponavljanje Lenjina koje zagovara Žižek odnosi se na ponavljanje čina revolucije. Međutim, pojam 'revolucija' kod Žižeka je hegemoniziran Lenjinom, odnosno jednim načelnim viđenjem toga kako bi revolucija trebala biti provedena. Hegemonizirajući pojam 'revolucija' Lenjinom, a ne kao što bi nas volio uvjeriti pojam 'Lenjin' revolucionarnim činom, te govoreći o nužnosti ponavljanja Lenjina, Žižek zapravo

---

⁶⁷ V. I. Lenjin, *Država i revolucija i drugi politički spisi*, Sarajevo: „Svjetlost“, 1973., str. 26.

iznosi to da bi svaki budući radikalni lijevi projekt trebao biti utemeljen na načelu autoriteta, odnosno nastoji nas uvjeriti u to da je i u svakoj budućoj revolucionarnoj situaciji ljudima potrebno vodstvo koji 'zna što je za ljude najbolje' ili da nam je potrebna neka organizacija koja bi imala ulogu avangarde. Prije negoli prijedem na Žižekove prigovore anarhizmu, željela bih još jednom ukazati na razloge zbog kojih Žižek hvali Lenjina u svojem djelu *Škakljivi subjekt-odsutni centar političke ontologije*. Raspravljajući o problemu revolucije, Žižek ističe kako je test za istinskog revolucionara «herojska spremnost da se izdrži pretvorba subverzivnog podrivanja postojećeg sustava u načelo novoga pozitivnog poretka»⁶⁸ koji utjelovljuje negativitet (koji je čin revolucije). Test za istinskoga revolucionara, prema Žižeku, je to što on «ne uzmiče pred odgovornošću razbijanja jaja kad ljudi žele omlet - pred nametanjem nepopularnih, ali nužnih mjera»⁶⁹. Prema Žižeku, Lenjin je taj test prošao, on je «herojski prihvatio tegobnu zadaću stvarnog *upravljanja državom*-činjenja svih nužnih kompromisa, ali i poduzimanja nužnih oštrih mjera kako bi osigurao da se boljševička vlast ne uruši».⁷⁰ (kurziv moj, op. a) Žižek nastavlja govoreći kako činjenica da je netko spreman zauzeti mjesto Gospodara nešto što «djeluje umirujuće na njegove podanike - možemo se prepuštati svojim tričavim narcističkim zahtjevima, svjesni da je tu Gospodar koji jamči da se cijela struktura neće urušiti».⁷¹ Nadalje, Žižek također drži da oni koji smatraju da je u postrevolucionarnom razdoblju moguće ustanoviti pozitivni poredak u kojem više ne bi bilo onih koji vladaju i onih kojima se vlada, zapravo uopće ne žele promjene, nego nalaze zadovoljstvo isključivo u svojim subverzivnim djelatnostima. On smatra da oni koji drže da je moguć poredak bez odnosa nejednakosti, bez odnosa vladar-podanici, zapravo uopće ne žele promjene i da je njihova revolucionarna djelatnost samo histerična provokacija kojom testiraju sposobnost Gospodara. Žižek uopće ne uzima u obzir mogućnost uspostave pozitivnog poretka koji ne bi bio zasnovan na načelu autoriteta, odnosno poretka u kojem ne bi bilo odnosa 'onaj koji vlada-onaj kojim se vlada' i vidi ljude kao bića koja s olakšanjem prihvaćaju Gospodara kako bi se mogli baviti, prema Žižekovom izrazu: «tričavim narcističkim zahtjevima»⁷². Žižek pretpostavlja da će revolucija donijeti promjenu - nećemo imati kapitalizam, neće biti parlamentarne demokracije, a to je

---

⁶⁸ S. Žižek, *Škakljivi subjekt-odsutni centar političke ontologije*, Sarajevo: Šahinpašić, 2006., str. 213.

⁶⁹ Ibid., str. 212.

⁷⁰ Ibid., str. 213.

⁷¹ Ibid., str. 212.

⁷² Ibid.

dio s kojim bi se i anarhisti složili, ali nakon čina revolucije vidi pozitivan poredak kao onaj u kojem i dalje postoje odnosi nejednakosti uz pretpostavku da ljudi žele Gospodara da ne bi morali biti samostalni i odgovorni za svoje odluke i postupke. Ako bismo ponavljali Lenjina to znači da bismo zadržali načelo autoriteta i odnose nejednakosti, odnose u kojima netko vlada, a nekim se vlada. Prema tome, Žižek bi revoluciju bez revolucije, Žižek bi radikalnu promjenu, a da se zapravo ništa bitno ne promijeni. Kako on to često za druge voli reći, on bi omlet, a da ne razbije jaja. Promijenili su se mnogi sistemi i ni u jednom nije dovedena u pitanje sama koncepcija vlasti, nije bilo dovedeno u pitanje postojanje hijerarhijskih odnosa u kojima netko vlada nad nekim drugim. Zato revolucionarnim smatram ono što, naravno, uz dovođenje u pitanje kapitalizma i parlamentarne demokracije, istovremeno dovodi u pitanje načelo autoriteta. U tom smislu, boreći se protiv kapitalizma i parlamentarne demokracije, a istovremeno zagovarajući načelo slobode, anarhizam je i te kako aktualan i jedini je projekt koji danas doista ima revolucionarnog potencijala. Lenjin ga u *Državi i revoluciji* odbacuje uz tvrdnju da ljudi u početku ne mogu bez toga da njima netko upravlja i ističe kako je diktatura proletarijata samo privremena, dok se ljudi ne nauče i naviknu samoupravljanju, stavljajući svijet bez države u period iza diktature proletarijata. Međutim, smatram da nikakva prijelazna država neće donijeti stvarne promjene, jer jednostavno nema načina na koji bi ljudi mogli biti slobodni, ako se ostane na pretpostavci da oni u početku ne mogu bez vođenja i pokoravanja. Ako su vođeni i pokorni, ne vidim kako bi mogli početi donositi odluke i za njih preuzimati odgovornost. Samoupravljanju se uči kroz samoupravljanje, a ne kroz imanje vodstva koje u tvoje ime donosi odluke pod izlikom da zna što je za tebe najbolje. Potrebno je napustiti načelo autoriteta i pružiti priliku načelu slobode i ustrojiti pozitivni poredak tako da ljudi uopće dobiju priliku za samoorganiziranje, odnosno samostalno organiziranje vlastitog ekonomskog i političkog života. Osim što je ponavljač Lenjina po shvaćanju da bi svaki budući radikalni lijevi projekt trebao svoj temelj imati u načelu autoriteta, Žižek je ponavljač Lenjina i po svojem viđenju anarhizma kao irelevantne opcije. Žižek se o anarhizmu baš pretjerano i ne izjašnjava, a pročitavši dosta njegovih, što knjiga, što članaka, nisam naišla na neko ozbiljnije bavljenje temom anarhizma. Međutim, naišla sam na jedan intervju s njim u kojem, između ostaloga, iznosi svoj stav o anarhizmu.

7. ŽIŽEK I ANARHIZAM

U svojem prijevodu, donosim taj stav: «Svakako razumijem u čemu počiva privlačnost anarhizma. Premda sam posve svjestan kontradiktorne i ambigvitetne prirode Marxova odnosa prema anarhizmu, Marx je bio u pravu kada je svratio pozornost na to kako anarhisti koji propovijedaju 'bez države, bez moći', kako bi ostvarili svoje ciljeve, obično formiraju svoje vlastito društvo koje se pokorava najautoritarnijim pravilima. Moj prvi problem s anarhizmom je uvijek 'Da, slažem se s vašim ciljevima, ali recite mi kako ste organizirani'. Za mene, tragedija anarhizma je u tome što na kraju imate autoritarno tajno društvo koje nastoji ostvariti anarhističke ciljeve. Druga stvar je to što smatram problematičnom prikladnost anarhizma današnjim problemima. Ako ništa drugo, mislim da trebamo više globalnu organizaciju. Mislim da ljevica treba raskinuti s izjednačavanjem više globalne organizacije s totalitarnijom kontrolom»⁷³. Mislim da kao zagovaratelj ponavljanja Lenjina u smislu ponavljanja načela autoriteta i u odbacivanju anarhizma kao relevantne revolucionarne opcije, Žižek zaista i na ovom mjestu tome ostaje dosljedan. Prigovarajući anarhizmu, on izražava stav o tome kako nam je potrebna više globalna organizacija, a uz taj stav veže sumnju u primjerenost anarhizma suvremenim problemima. Pitanje je, naravno, što Žižeku znači da nam je potrebna više globalna organizacija? Zar anarhizam upravo ne pretpostavlja povezivanje, slobodno udruživanje grupa u saveze, sve do internacionalnog federativnog saveza? Već sam, govoreći o anarhosindikalizmu, govorila o anarhističkome federalizmu koji pretpostavlja slobodno udruživanje samoupravnih, autonomnih grupa u jedan veliki internacionalni savez. Prema tome, ako se nešto ne može prigovoriti anarhizmu, onda je to da mu nedostaje organiziranost na globalnoj razini, ali to je organiziranost odozdo prema gore. Ako se nešto također ne može prigovoriti anarhizmu, onda mu se ne može prigovoriti niti to da se usredotočuje isključivo na rješavanje partikularnih problema bez univerzalne dimenzije dovođenja u pitanje onih koordinata u kojima se nešto i pojavilo kao problem, odnosno ne može mu se prigovoriti da ne dovodi u pitanje kapitalizam i parlamentarnu demokraciju. Anarhosindikalisti nikada nisu smatrali upitnom borbu radnika i radnica za poboljšanjem uvjeta na njihovim radnim

---

⁷³ I am a Fighting Atheist: Interview with Slavoj Žižek, intervjuirao Doug Henwood, uvod napisao Charlie Bertsch; u: *Bad Subjects*, br. 59., veljača 2002., <http://bad.eserver.org/issues/2002/59/zizek.html>

mjestima. Kako formulira i anarhosindikalist Pouget, svako radničko osvajanje nekog poboljšanja radničkog položaja ujedno je i djelomično razvlaštenje kapitalista njihovih povlastica⁷⁴ i odatle se može zaključiti da u svakom radničkom zahtjevu za poboljšanjem radnih uvjeta uvijek leži i zahtjev za ukidanjem samoga sustava u kojem se uopće i pojavila eksploatacija radništva. Isto tako, o tome da anarhističko nehijerarhijsko, mrežno povezivanje funkcionira na više globalnoj razini, svjedoče i slučajevi koordiniranih štrajkova bilo istih, bilo različitih struka diljem neke zemlje ili više zemalja, zatim i štrajkovi solidarnosti. Prema tome, ako se anarhizmu očito ne može prigovoriti da ne uspijeva organizacijski funkcionirati više globalno, što onda leži u temelju ovog Žižekovog prigovora anarhizmu? Što Žižeku znači više globalna organizacija? Ako mu se ne sviđa anarhistički vid organiziranja odozdo prema gore, kakva je to više globalna organizacija koja bi odgovarala Žižeku? Možda neka krovna svjetska organizacija koja bi odozgo upravljala svijetom? Možda neka organizacija sastavljena od intelektualaca koji znaju što je za ljude najbolje? Možda misli na neku Partiju na internacionalnoj razini? A Žižek sebe možda vidi kao novog Lenjina? Izgleda da se ovdje opet suprotstavljaju anarhistički federalizam marksističko-lenjinističkom centralizmu, anarhistička ideja organizacije odozdo prema gore i marksističko-lenjinistička ideja organizacije odozgo prema dolje. Zaista, ako Žižek odbacuje anarhistički federalizam i organiziranje odozdo prema gore, a istovremeno govori o globalnoj organizaciji, onda mi ne preostaje ništa drugo nego zaključiti da misli na organiziranje odozgo prema dolje i na neku krovnu organizaciju koja bi bila 'šef'. Žižek jednostavno odbacuje mogućnost postojanja učinkovitog organiziranja koje bi polazilo iz baze i zaista ostaje dosljedan sljedbenik Lenjinovih tvrdnji kako o nerevolucionarnosti anarhizma, tako i o nužnosti postojanja revolucionarne avangarde. Također, na ovome mjestu se jako lijepo vidi i da ostaje Lenjinov sljedbenik kada je riječ o ograđivanju od anarhizma u kontekstu kritike parlamentarne demokracije. Već sam, govoreći o anarhosindikalizmu, istakla da kao zagovaratelji direktne demokracije, anarhisti svakako odbacuju parlamentarno zastupništvo. Kao i Lenjin, Žižek nije za parlamentarizam, ali očito je iz ove njegove kritike anarhizma, da i on poput Lenjina šalje poruku: ja sam protiv parlamentarizma, ali nemojte me zato smatrati anarhistom.

---

⁷⁴ Opširnije vidjeti u: Émile Pouget, *Direktna akcija*, Beograd: Liber i CLS, 2005.

Međutim, da se vratim na Žižekovo shvaćanje revolucije kao čina koji potpuno mijenja sam okvir unutar kojega se naše djelovanje procjenjuje kao učinkovito ili neučinkovito. Ako je okvire djelotvornosti uvijek do sada određivalo načelo autoriteta, onda je nužan revolucionarni čin koji će donijeti radikalno subvertiranje načela autoriteta i koji će radikalno dovesti u pitanje postojanje odnosa 'vladar-onaj kojim se vlada'. U tom smislu, Žižekovo viđenje revolucije u kojem neće biti dovođenja u pitanje odnosa 'vladar-onaj kojim se vlada', sve je samo ne revolucionarno. Prema tome, ako bismo se, prema Žižekovom prijedlogu, riješili kapitalizma i parlamentarne demokracije, ostala bi činjenica da Žižek ne dovodi u pitanje postojanje odnosa 'vladar-onaj kojim se vlada' i možemo se samo zapitati vidi li u svojim fantazijama postkapitalističkog i postliberalno-demokratskog društva sebe kao budućeg vođu, kao nekog budućeg Lenjina. U vezi drugog Žižekovog prigovora anarhizmu, onog o tajnosti identiteta članova anarhističkih organizacija bit ću kratka jer mislim da nije teško zaključiti da anarhisti do određene mjere svoje identitete ostavljaju tajnima zbog državne represije. Za razliku od aktivista jednog od suvremenih pokreta poput ekologije, LGBTIQ pokreta, feminističkog, mirovnog i drugih pokreta koji nastoje riješiti partikularne probleme svojih područja bez radikalnog dovođenja u pitanje razine globalnog kapitala, parlamentarne demokracije i državne vlasti uopće, pa ih režim zbog toga i tolerira, te za razliku od Žižeka kojem o nužnosti revolucije nije problem govoriti iz njegove udobne akademske fotelje, anarhiste i anarhistkinje postojeći režim i te kako smatra subverzivnima. Sumnjam da će Žižek zbog onoga što piše i predaje ikada biti uhapšen, zatvoren, da će ga se nadzirati, prisluškivati, da će mu se prijetiti, a svemu tome su svakodnevno izloženi anarhistički aktivisti i aktivistkinje. Prema tome, kritizirati ih zbog čuvanja identiteta tajnim, osobito kada to osoba čini iz svoje udobne akademske fotelje, uopće nije neka fora. A što je još važnije, premda se identiteti anarhista i anarhistkinja nastoje do neke mjere očuvati u tajnosti, sve anarhističke akcije su i te kako javne i u svakom slučaju im je cilj doprijeti do ljudi, ali prema njima postoji jaka državna cenzura. Prema tome, Žižekove prigovore jednostavno smatram neosnovanima.

8. ZAKLJUČAK: PONAVLJANJE ANARHOSINDIKALIZMA

Žižeka shvaćanja sam proglasila nerevolucionarnim zbog zadržavanja načela autoriteta. Kao što sam već objasnila, dovođenje u pitanje načela autoriteta ono je što,

u kombinaciji s dovođenjem u pitanje kapitalizma i parlamentarne demokracije, smatram revolucionarnim, a Žižek to, pozivajući se na Lenjina, ne čini. Marksizam-lenjinizam ne smatram revolucionarnim, ali smatram ga problematičnim i treba mu se suprotstavljati. Zato su nam danas više nego ikad potrebni anarhistička propaganda, kao i organiziranje na anarhističkim načelima. Žižek govori o ponavljanju Lenjina, a suprotstavljajući Lenjinu anarhosindikalizam, govorim li ja o ponavljanju anarhosindikalizma? Danas ponoviti Lenjina značilo bi ponoviti načelo autoriteta i to je poanta Žižekova teksta. Međutim, ako išta treba ponoviti iz ruske revolucije, onda to nije lenjinističko načelo autoriteta, nego tada potisnuto i ugušeno anarh(osindikal)ističko načelo slobode, slobode koja se utjelovljuje u činu revolucije kao činu koji mijenja okvir onoga što se smatra mogućim i djelotvornim. Kao što se kod Žižeka ne radi o nostalgiji, tako ni ponavljanje anarhosindikalizma nije nostalgičarska želja za povratkom u Rusiju između februara i oktobra 1917. ili pak za povratkom u Španjolsku 1936. Riječ je o potrebi i želji za borbom ovdje i sada.

Zašto baš anarhosindikalizam? Na čitavu problematiku kojom sam se u ovome tekstu bavila, mnogi bi rekli da je posvećena zastarjelim koncepcijama radničke klase, klasne borbe, samoupravljanja, revolucionarne promjene, koje nam u suvremenosti ništa ne mogu ponuditi. Međutim, pojmove kao što su radnička klasa, klasna borba, samoupravljanje, revolucija pogrešno je vidjeti kao zastarjele. Ovi pojmovi nisu zastarjeli zbog jednog vrlo jednostavnog razloga. Taj je razlog toliko očigledan da se osjećam smiješno kada ga moram isticati, a istovremeno smatram doista tragičnim što je potrebno isticati nešto takvo: postoje radnici i radnice, bez obzira na to je li riječ o industriji ili uslužnom sektoru. I zamislite samo, radnici i radnice rade. Rade u ponižavajućim okolnostima i u lošim radnim uvjetima za male plaće. Izloženi su kapitalističkoj eksploataciji, buržujskoj krađi proizvoda njihovog vlastitog rada i suočeni su s egzistencijalnom neizvjesnosti, kako zbog niskih nadnica, tako i zbog sve veće raširenosti onoga što se naziva fleksibilizacijom rada, odnosno zbog sve raširenijih ugovora na određeno vrijeme zbog kojih su prisiljeni iz sebe crpiti maksimum za minimalne nadnice i prisilno pristajati na prekovremene neplaćene radne sate, uz bilo jasno izrečenu, bilo neizrečenu, ali podrazumijevanu prijetnju otkazom. Zašto anarhosindikalizam? Kao što je već rečeno u tekstu, žuti sindikati usmjereni su isključivo na zadobivanje poboljšanja radnih uvjeta i većih plaća, što su u svakom slučaju i kratkoročni ciljevi anarhosindikalizma, ali žuti sindikati u pregovorima s vladom mogu doći tek do neznatnih ustupaka za radničku

klasu, ustupaka koji nijednog radnika i nijednu radnicu na kraju ne mogu zadovoljiti budući da nedirnutim ostavljaju sustav eksploatacije. Ukinuće toga sustava dugoročan je anarhosindikalistički cilj. Zatim, socijaldemokracija se danas svodi na oportunistički cilj koji radničko pitanje koristi za skupljanje predizbornih bodova s ciljem preuzimanja vlasti ili dobivanja još kojeg mjesta u parlamentu. Protiveći se takvoj praksi, anarhosindikati nastoje potaknuti radnike i radnice na samoorganiziranje i na samostalnu borbu za sebe same, na organiziranje radničkih sindikata na njihovim radnim mjestima i preuzimanje kontrole nad ekonomskim i političkim uvjetima vlastitoga života, te na ostvarenje poretka jednakosti, kako one ekonomske, tako i one političke. Osim svega toga, borba radnika i radnica protiv kapitala ne neki je način presudna i kao put prema rješenju mnogih drugih problema koje uzrokuje globalni kapitalizam. Očigledan je primjer ekološka kriza. Nju uzrokuje kapitalizam i svaki pokušaj rješavanja ekoloških problema bez dovođenja u pitanje kapitalizma koji ih i uzrokuje bit će tek kozmetika koja ništa bitno zaista neće promijeniti. A borba protiv kapitalizma počinje upravo na našim radnim mjestima, razvlaštenjem kapitalista i ostvarenjem egalitarnog poretka u kojem će se voditi računa o zaštiti ekosustava našeg planeta. Zato nije potrebno pitati trebamo li se angažirati u klasnoj borbi. Ono što je zaista potrebno pitati je hoćemo li u tome angažiranju ponavljati Lenjina/načelo autoriteta ili ćemo ponavljati anarhosindikalizam/načelo slobode?

Ponavljajući anarhosindikalizam možemo ponoviti načelo slobode. Prvo slobode koja se utjelovljuje u činu otpora ekonomskoj i političkoj nejednakosti, odnosno zahtjevu za ekonomskom i političkom jednakošću, a onda i slobode koju bi učinilo mogućom ostvarenje poretka jednakosti, slobode razvoja svakog ljudskog bića, slobode svakog pojedinca da doista razvije svoje mogućnosti.

U Zagrebu, 28. 6. 2009.

LITERATURA:

1. Anarhosindikalizam, www.masa-hr.org/anarhosindikalizam [Originalno objavljeno na Anarchist FAQ (www.anarchistfaq.org) pod naslovom «What is anarcho-syndicalism?». S engleskoga preveo Mate Ćosić. Dodatne izmjene i napomene: Solidarnost – BiH].
2. M. Bakunjin, Pariška komuna i pojam države, u: Antologija anarhizma, ur. V. Kirinić, Zagreb: Naklada MD, 2003.
3. N. Chomsky, Bilješke o anarhizmu, u: Antologija anarhizma, ur. V. Kirinić, Zagreb: Naklada MD, 2003.
4. E. Goldman, Anarhizam - za što se on zapravo zalaže, u: E. Goldman, Anarhizam i drugi ogleđi, Zagreb: DAF, 2001.
5. D. Guérin, Anarhizam, Zagreb: Naprijed, 1980.
6. C. Harper, Anarhija-grafički vodič, Zagreb: Što čitaš?, 2008.
7. I am a Fighting Atheist: Interview with Slavoj Žižek, intervjuirao Doug Henwood, uvod napisao Charlie Bertsch, u: Bad Subjects, br.59, veljača 2002., dostupno na <http://bad.eserver.org/issues/2002/59/zizek.html>
8. P. Kropotkin, Sindikalizam i anarhizam, Beograd: CLS, 2004.
9. P. Kropotkin, Anarhizam i moral, Beograd: Prosveta, 1984.
10. E. Laclau, Emancipation(s), London: Verso, 2007.
11. V. I. Lenjin, Šta da se radi? Goruća pitanja našeg pokreta, Zagreb: Kultura, 1949.
12. V. I. Lenjin, Država i revolucija i drugi politički spisi, Sarajevo: „Svjetlost“, 1973.
13. G. P. Maksimov, Sindikalisti u ruskoj revoluciji, u: R. M. Džouns: Fabrički komiteti u ruskoj revoluciji/G. P. Maksimov, Sindikalisti u ruskoj revoluciji, Beograd: Liber i CLS, 2008.
14. K. Marx i F. Engels, Komunistički manifest, Zagreb: Arkzin, 1998.
15. F. Pelloutier, Anarchism and the Workers' Union, u: D. Guérin, No Gods No Masters-An Anthology of Anarchism, AK Press, 2005.
16. É. Pouget, Osnove sindikalizma, u: É. Pouget, Osnove sindikalizma-Sabotaža, Beograd: Liber i CLS, 2006.
17. É. Pouget, Direktna akcija, Beograd, Liber i CLS, 2005.
18. Principi revolucionarnog sindikalizma, www.masa-hr.org/content/principi-revolucionarnog-sindikalizma-mur
19. J. Rancière, Mržnja demokracije, Zagreb: Ljevak, 2008.
20. R. Rocker, Anarcho-Syndicalism, http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/bright/rocker/rockerworks.html
21. S. Žižek, Bauk još uvijek kruži, u K. Marx i F. Engels, Komunistički manifest, Zagreb: Arkzin, 1998.
22. S. Žižek, Sublimni objekt ideologije, Zagreb: Arkzin, 2002.
23. S. Žižek, Škakljivi subjekt - odsutni centar političke ontologije, Sarajevo: Šahinpašić, 2006.
24. S. Žižek, Repeating Lenin, www.lacan.com/replenin.html